

VI. IN MEMORIAM

MARIA BIERNACKA (1917-2007)

Pod koniec listopada 2001 roku trafiła do moich rąk przesyłka, której towarzyszył krótki list.

Kochana Pani Jolu!

Być może książka ta okaże się zbyt „daleka” od Pani zainteresowań, ale jako jej współautorka pragnę ją Pani ofiarować, by pokazać wieś polską i jej tradycję od innej jeszcze strony — także bardzo prawdziwej, autentycznej i wspaniałej. Szkoda tylko, że ta droga została, niestety, przerwana.

Maria Biernacka, z najlepszymi wspomnieniami i życzeniami na przyszłość.

Dar zaskoczył mnie i wzruszył tym mocniej, że nie zaliczałam się do grona najbliższych współpracowników Pani Profesor, a nasze zainteresowania badawcze były rzeczywiście odległe. Co więcej, w roku 2001 była już Ona od kilkunastu lat na emeryturze i choć nadal życzliwie obserwowała życie Zakładu Etnologii, którym długo kierowała, a my odwzajemnialiśmy się Jej serdeczną pamięcią, kontakty — siłą rzeczy — uległy rozluźnieniu. Dziś, gdy nie ma Jej już pomiędzy nami, myślę, że składając ten tom w ręce swoich młodszych kolegów pragnęła obok dorobku naukowego pozostawić też świadectwo pewnej epoki i utrwalić pamięć o bliskim sobie środowisku polskiej inteligencji wywodzącej się ze wsi, gronie entuzjastów i pragmatyków, których młodość przypadła na okres międzywojnia.

Z ludźmi ku ludziom. Wspomnienia o Marii Maniakównie stanowi bowiem jedyną w swoim rodzaju kronikę pokolenia „Wici” opowiedzianą ustami uczestników tego ruchu. Formacji, która wywarła głęboki wpływ na koleje losu późniejszej profesor Marii Biernackiej, w zaraniu — jednej z grona młodych mieszkańców wsi pragnących „czynić życie na wsi coraz piękniejszym i lepszym, krzewić w ludziach poczucie własnej godności i wartości, budzić i utrwalać postawy obywatelskie, aktywizować wieś w duchu przemian cywilizacyjnych poprzez własną samodzielną i rozumną pracę” (Biernacka 2000: 245).

Idealy te, podobnie jak głębokie przywiązanie do kultury wsi i jej wartości, towarzyszyły Pani Profesor przez całe życie, znajdując odzwierciedlenie w czynionych wyborach, w pracy badawczej i relacjach z ludźmi.

Maria Biernacka przyszła na świat 1 listopada 1917 roku w Potakówce, wsi położonej w powiecie jasielskim. Jej rodzice — Karolina z d. Przybyła i Jan — prowadzili niewielkie, 4-hektarowe gospodarstwo rolne. Rodzina była liczna, Maria miała siedmioro rodzeństwa — pięć siostr i dwóch braci. Po ukończeniu szkoły podstawowej w Jedliczu, podobnie jak trzy inne siostry — Wiktoria, Joanna i Józefa — pozostała w domu, pomagając w gospodarstwie. Nie zaniedbywała nauki, zdobywając wiedzę drogą samokształcenia.

Młodość Marii Biernackiej przypadła na czasy, gdy po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku wzrosły emancypacyjne dążenia wsi. W Potakówce kwitło bujne życie społeczno-organizacyjne, angażujące większość mieszkańców. Maria od 1933 roku należała do Koła Młodzieży przy Małopolskim Związku Młodzieży Ludowej, które początkowo podlegało Małopolskiemu Towarzystwu Rolniczemu. Z czasem działalność Koła uległa radykalizacji i po długich staraniach wyzwoliło się ono spod opieki Towarzystwa Rolniczego, przyłączając się w roku 1938 do Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”. W tym samym roku Maria wstąpiła do Polskiego Stronnictwa Ludowego, pozostając jego członkinią do końca życia.

Przynależność do „Wici” i aktywny udział w życiu tej organizacji poszerzyły możliwości kształcenia i krąg kontaktów. Ukończyła Korespondencyjne Kursy Spółdzielcze, a w 1939 roku została skierowana do Wiejskiego Uniwersytetu Orkanowego w Gaci k. Przeworska, prowadzonego przez Ignacego i Zofię Solarzów. Lato tegoż roku spędziła na praktykach w spółdzielniach wsi Markowa i Gać, w ramach stypendium ZSS „Społem”, jednak egzaminów Kursów Korespondencyjnych we Lwowie, wyznaczonych na koniec sierpnia, nie zdołała już złożyć, przeszkodził temu wybuch wojny.

W okresie okupacji niemieckiej Maria Biernacka pracowała, nie zaniedbując kształcenia i działań w konspiracji. W roku 1942 została żołnierzem Batalionów Chłopskich. Była łączniczką i kolporterką prasy konspiracyjnej w Komendzie Głównej BCH, w latach 1943-1944 także inspektorką Ludowego Związku Kobiet w okręgu warszawskim, a od 1944 roku działała w obu tych organizacjach w powiecie jasielskim¹. Jednocześnie w roku 1942 ukończyła roczną szkołę spółdzielczą dla dorosłych ZSS „Społem” w Zakrzewku, a w roku 1943 rozpoczęła naukę na tajnych kompletach Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie.

Zawarła tam znajomość z profesorem Kazimierą Zawistowicz (późniejszą Zawistowicz-Adamską), jedną z niezwykłych — dziś powiedzielibyśmy „charyzmatycznych” — postaci polskiej etnografii. Zdaniem Bronisławy Kopczyńskiej-Jaworskiej, zaważyło to na wyborze kierunku studiów dokonany przez Marię Biernacką w la-

¹ Bataliony Chłopskie opuściła w stopniu kapitana, w Wojsku Polskim została awansowana do stopnia majora.

tach powojennych (Kopczyńska-Jaworska 2007: 236)². Potwierdzają to Jej wspomnienia:

W lipcu 1945 r. przeniosłam się z rodziną Solarzowej z Handzlówki k. Łańcuta (...) do Łodzi (...). Głównym celem mojego pobytu w Łodzi było ukryte od najmłodszych lat pragnienie normalnego kształcenia się. Z opóźnieniem odrabiałam więc niezawinione zaległości (Biernacka 2000: 248).

Po uzyskaniu świadectwa maturalnego Maria Biernacka zapisała się na Uniwersytet Łódzki. Studia na roku wstępnym 1945/1946 łączyła z pracą na Uniwersytecie Ludowym Teatralnym w Brusie k. Łodzi, prowadzonym przez Zofię Solarzową. Brała udział w jego organizowaniu, prowadziła też niektóre zajęcia. Od roku akademickiego 1946/1947 podjęła studia etnograficzne, które ukończyła w roku 1950 (na ich poczet zaliczono Jej trzy trymestry ukończone w Wolnej Wszechnicy Polskiej podczas okupacji), broniąc 14 kwietnia pracę *Współdziałanie gromadskie we wsi Potakówka powiatu jasielskiego od końca XIX w. do chwili bieżącej* i uzyskując stopień magistra filozofii w zakresie etnografii z etnologią.

W trakcie studiów przez dwa lata otrzymywała stypendium magisterskie Wydziału Krajowego Ministerstwa Oświaty, pracując jako wolontariuszka w Zakładzie Etnografii Uniwersytetu Łódzkiego. Po dyplomie została zatrudniona w nim jako asystentka, jednak jesienią 1951 roku, w wyniku reorganizacji Katedry, pracę tę utraciła³, po czym przeniosła się do Warszawy.

Już podczas studiów, przez cały okres ich trwania, Maria Biernacka uczestniczyła w badaniach terenowych dotyczących współdziałania i pomocy gospodarczej realizowanych przez Zakład Etnografii UŁ, a razem z Marylą Wierzhoniówną — pomocy wzajemnej w wybranych wsiach Spisza i Podlasia. Współorganizowała także badania nad flisem w Kamieńczuku nad Bugiem, a dzięki rocznej praktyce w Łódzkim Muzeum Etnograficznym brała udział w programie badań muzealnych w Opoczyńskim. Także po utracie etatu, do roku 1954, uczestniczyła w pracach terenowych realizowanych przez ośrodek łódzki.

Po przeniesieniu się do Warszawy przez trzy lata pracowała w Centralnym Związku Spółdzielczym i dopiero zatrudnienie w Zakładzie Etnografii Polski, powołanego do życia w 1954 roku Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN (obecnie Instytutu Archeologii i Etnologii), umożliwiło Jej powrót do zawodu. Z instytucją tą związała swoje losy na 33 lata — od asystenta do profesora zwyczajnego i przejścia na emeryturę w marcu 1988 roku. Pełniła tu znaczące funkcje — zastępcy kierownika,

² Tadeusz Tulibacki źródeł tej decyzji upatruje w pobycie M. Biernackiej na Uniwersytecie Ludowym w Gaci k. Przeworska, którego organizatorzy — Zofia i Ignacy Solarzowie — interesowali się kulturą ludową (Tulibacki 2007: 8). Obie te supozycje znajdują uzasadnienie w wypowiedzi samej Marii Biernackiej pragnącej zdobytą wiedzę wykorzystać w „przyszłej pracy w żywiołowo rozwijających się uniwersytetach ludowych” (Biernacka 2000: 249). Dążenie to okazało się jednak niemożliwe do zrealizowania, bowiem po roku 1948, który przyniósł ostateczne zakończenie istnienia Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, działalność uniwersytetów ludowych została przerwana.

³ Uniwersytet ograniczył zatrudnienie, ponieważ po I Kongresie Nauki Polskiej Ministerstwo wstrzymało zapisy w Łodzi na etnografię.

a w latach 1977-1988 kierownika Zakładu Etnografii IHKM PAN (obecnie Zakładu Etnologii IAE PAN). Wielokrotnie powoływano Ją w skład Rady Naukowej IHKM PAN i zapraszano do udziału w pracach Komitetów Redakcyjnych etnograficznych wydawnictw Instytutu, czasopisma „Etnografia Polska” i serii monograficznej „Biblioteka Etnografii Polskiej”.

Zainteresowania badawcze Marii Biernackiej koncentrowały się niezmiennie na problematyce kulturowo-społecznych przeobrażeń polskiej wsi. Została w nich wierna wiejskim korzeniom swego pochodzenia i wiciowym ideałom (Biernacka 2000: 245). Pierwszy etap swych prac poświęciła kwestiom zróżnicowania społecznego wsi i historycznym czynnikom kształtującym jej kulturę. Interesowała się także współdziałaniem i pomocą wzajemną oraz zajęciami pozarolniczymi. Brała udział w zespołowych badaniach na Kurpiach, których wyniki zawarte zostały w trzech tomach monografii *Kurpie. Puszcza Zielona* (1962-1965) i pracach źródłowych, realizowanych w ośrodku łódzkim, podsumowanych wydawnictwem zbiorowym *Studia i materiały do historii kultury wsi polskiej w XIX i XX w.* (1958). W roku 1963 uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy o wsiach drobnoszlacheckich na Mazowszu i Podlasiu.

Kolejnym obszarem Jej zainteresowań były procesy adaptacyjno-migracyjne i tworzenie się więzi społecznych w nowo zasiedlanych regionach. Badaniami objęła teren-laboratorium, jakim były wówczas Bieszczady, publikując w roku 1974 pracę *Kształtowanie się nowej społeczności wiejskiej w Bieszczadach*. Stanowiła ona podstawę Jej przewodu habilitacyjnego, zakończonego w czerwcu tegoż roku uzyskaniem stopnia doktora habilitowanego. Kwestię więzi społecznych w środowisku rodzinnym i wioskowym Maria Biernacka podjęła także w badaniach prowadzonych przez Zakład Etnografii IHKM PAN na terenie Bułgarii w latach 1966-1970.

W późniejszym okresie przedmiotem Jej szczególnych zainteresowań stała się rola oświaty w przemianach społeczno-kulturowych polskiej wsi. Było to zagadnienie bliskie Jej własnym doświadczeniom, praca nad nim stanowiła — jak sądzę — pretekst do osobistej refleksji i zadumy nad drogami awansu społecznego wsi i jej mieszkańców. Powstała publikacja *Oświata w rozwoju kulturowym polskiej wsi*, wydana w roku 1984. W październiku 1985 roku na jej podstawie Maria Biernacka uzyskała stopień naukowy profesora zwyczajnego.

W Jej dorobku naukowym znajduje się około 120 pozycji, wśród których znalazły się 4 książki i kilka opracowań monograficznych zamieszczonych w opracowaniach zbiorowych; ponadto liczne artykuły, recenzje i inne publikacje w czasopismach krajowych i zagranicznych. Współredagowała, będąc zarazem autorką, jedną z najważniejszych prac naszej dyscypliny powstałych w okresie powojennym — dwutomową syntezę *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej* (1976-1981). Brała także udział w przygotowaniu zbiorowych opracowań wspomnieniowych, poświęconych wybitnym postaciom ruchu ludowego — Wiktorii Dzierżkowej, Jędrzejowi Cierniakowi, Ignacemu Solarzowi, Marii Maniakównie oraz tomu dedykowanego pamięci łączniczek i kolporterów Batalionów Chłopskich.

Maria Biernacka uczestniczyła aktywnie w życiu środowiska. Należała do Prezydium Komitetu Nauk Etnologicznych PAN, kierowała pracami Międzynarodowego Komitetu

do Badań nad Współczesnością (obejmowały one, z przyczyn oczywistych, obszar ówczesnych krajów socjalistycznych) oraz Międzynarodowej Komisji do Badania Kultury Ludowej Karpat i Bałkanów. Obowiązki te zaowocowały licznymi naukowymi kontaktami i kilkoma wyjazdami na badania i pobyty naukowe do Bułgarii, Czechosłowacji, Rumunii i ZSRR. Pani Profesor udzielała się także w Polskim Towarzystwie Ludoznawczym i komisjach muzealnych. Dydaktyka nie stanowiła istotnego nurtu Jej prac, jednak chętnie podejmowała się prowadzenia wykładów na Międzyuczelnianych Obozach Etnograficznych, podczas których żywy kontakt z młodzieżą mogła łączyć z pracą w terenie. Była cenioną recenzentką prac doktorskich i habilitacyjnych, często też zwracano się do Niej o opinie wydawnicze.

Udział w ruchu oporu przyniósł Jej liczne odznaczenia, między innymi Krzyżem Walecznych, Krzyżem Grunwaldu, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Sylwetka Marii Biernackiej byłaby niepełna, gdyby pisząc o Uczonej, nie wspomnieć choć w kilku słowach o Człowieku. Życzliwość, takt, zainteresowanie sprawami innych, żywe reagowanie na sprawy środowiska i subtelne poczucie humoru sprawiły, iż była powszechnie szanowana i ceniona. Doskonałą znajomością realiów wsi polskiej wyrobiła sobie pozycję niekwestionowanego eksperta jej spraw, a skromnością i wyważonymi opiniami zaskarbiła zaufanie.

Pani Profesor nie wyszła za mąż, była jednak otoczona ludźmi — „wielką rodziną” przyjaciół i znajomych, oraz małą, którą stanowił dom stworzony dla Marii i Józefa Kaszubów, osieroconych dzieci Jej siostry Bronisławy, zmarłej w 1957 roku (ich ojciec, więzień Zamku w Lublinie, został zamordowany w roku 1944). Wszystkie swe obowiązki i pasje zawodowe godziła z codziennością bez utyskiwań. We wspomnieniu o Marii Maniakównie, z którą od 1958 roku dzieliła wspólne mieszkanie, żartobliwie zauważa: „Obie byłyśmy bardzo kiepskimi gospodyniami (...), ale nie miało to zasadniczego wpływu na (...) atmosferę domową” (Biernacka 2000: 257).

Mieszkanie przy ul. Nabelaka (później Gagarina) stało się miejscem spotkań szerokiego kręgu ludzi zawsze chętnie widzianych i witanych przez obie panie. W roku 1984 Maria Maniakówna doznała udaru i nie zdołała wrócić po nim do pełnej sprawności. Profesor Biernacka do końca otaczała ją troskliwą opieką, starając się, by w jak najmniejszym stopniu odczuwała swą niesprawność i w miarę sił prowadziła normalne życie.

Wielka przyjaźń łączyła Marię Biernacką z profesorem Kazimierą Zawistowicz-Adamską. Była ona dla Niej nie tylko autorytetem naukowym, ale także bliską osobą, z którą łączyło Ją środowisko ludowe, konspiracyjne komplety Wolnej Wszechnicy Polskiej i Uniwersytet Ludowy Teatralny w Brusie. Prof. Zawistowicz-Adamska, przyjeżdżając do Warszawy, zawsze znajdowała czas dla „Marysi”, żywo interesując się jej pracą i osiągnięciami zawodowymi; ta zaś często odwiedzała ją w Łodzi. Z grona etnografów Maria Biernacka przyjaźniła się także z profesorem Anną Kutrzeba-Pojnarową i jej mężem, utrzymując z nimi serdeczne, domowe kontakty, jednak najbliższe Jej pozostało środowisko ludowców, bowiem jak pisała: „związki ideowe — wiciowe i ludowe — miały zawsze dla mnie i po dziś dzień mają siłę niemal «magiczną»”, dodając charakterystyczną uwagę: „Oczywiście, związki z ludźmi prawdziwie ideowymi” (Biernacka 2000: 249).

Prof. dr hab. Maria Biernacka zmarła 14 kwietnia 2007 roku po ciężkiej i długiej chorobie, w wieku 89 lat. Nie zgodziła się przyjąć kosztownego i trudno dostępnego leku, który mógł ulżyć Jej w cierpieniu. Uważała, że należy zachować go dla osoby młodszej, której rokowania niosą nadzieję na wyzdrowienie.

Pożegnana uroczystą wojskową ceremonią, w której uczestniczyli członkowie rodziny, przyjaciele i koledzy, została pochowana na Cmentarzu Wojskowym w Warszawie.

Jolanta Kowalska

BIBLIOGRAFIA

Biernacka M.

- 2000 *Z Marysią Maniakówną przez wiele lat*, w: M. Biernacka, Z. Mierzwińska-Szybka, S. Młodożeniec-Warowna (red.), *Z ludźmi ku ludziom. Wspomnienia o Marii Maniakównie, historyku, działaczce „Wici”, ruchu ludowego, więźniarce Pawiaka, Oświęcimia i Ravensbrück*, Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, s. 245-269.

Kopczyńska-Jaworska B.

- 2007 *Maria Biernacka. 1 listopada 1917, Potakówka — 14 kwietnia 2007*, Warszawa, „Etnografia Polska” 51: 1-2, s. 235-239.

Tulibacki T.

- 2007 *Pożegnanie. Prof. dr hab. Maria Biernacka (1917-2007)*, „Gazeta Wyborcza”, 6 września, s. 8.

HALINA BITTNER-SZEWCZYKOWA (1923-2007)

Urodziła się 30 października 1923 roku w Jaworznie, w rodzinie znanych i cenionych przez społeczność lokalną nauczycieli szkół podstawowych, jako najstarsza córka z czworga ich dzieci. Naukę rozpoczęła w rodzinnym mieście, kontynuowała ją w Miejskim Gimnazjum Żeńskim w Mysłowicach, by ukończywszy trzy lata nauki przerwać ją na skutek wybuchu II wojny światowej. Do 1945 roku pracowała i uczyła się na tajnych kompletach. W 1945 roku zdała maturę w Państwowym Liceum im. Stanisława Staszica w Chrzanowie. Jesienią rozpoczęła studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, na dwóch kierunkach — anglistyce i socjologii. Po roku zrezygnowała z anglistyki na rzecz etnografii. Studio-

wała pod kierunkiem luminarzy tych nauk, prof. Kazimierza Moszyńskiego i prof. Kazimierza Dobrowolskiego. Studia ukończyła w 1949 roku, uzyskując tytuł magistra filozofii. Już w 1950 roku podjęła pracę na stanowisku młodszego asystenta w Katedrze Etnografii na Uniwersytecie we Wrocławiu, a w połowie 1956 roku, jako adiunkt, przeniosła się do Muzeum Etnograficznego w Krakowie. Pracowała tu aż do 1990 roku jako starszy kustosz (od 1985 roku była na emeryturze, pozostając jeszcze w muzeum na części etatu). Od początku objęła Dział Strojów i Tkanin oraz Dział Kultur Europy. Pod opieką miała zbiory ubiorów, strojów i tkanin ludowych.

Pracę etnografa rozpoczęła jeszcze na studiach (1946-1949), biorąc udział w terenowych badaniach prowadzonych przez Muzeum Etnograficzne w Krakowie, Zakład Socjologii i Etnologii UJ i Instytut Badania Sztuki Ludowej PAN, którym kierował prof. Roman Reinfuss. Wyjazdy obejmowały tereny pogranicza regionu krakowskiego z kieleckim i śląskim, okolice Krakowa i Podhale. Mieszkając we Wrocławiu, prowadziła badania terenowe na Śląsku Opolskim, Dolnym Śląsku i na pograniczu łżyckim, zbierając materiały dla Katedry Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego i Polskiego Atlasu Etnograficznego. Podejmowała się gromadzenia materiałów z różnych dziedzin życia wiejskiego, takich jak budownictwo, rolnictwo i hodowla, rzemiosła (w tym szczególnie obróbka włókna i tkactwo), ubiory czy sztuka ludowa. Zajmowała się także porządkowaniem dorobku etnografów, przygotowując opracowania bibliograficzne. Podczas pracy w Muzeum wielokrotnie jeździła w teren (często ze swym mężem) do wsi Polski południowej (Krakowskie, Podhale, Sądecki, Spisz, Orawa), a także w Łowickie, na Kurpie, Górny Śląsk, Śląsk Cieszyński. Była to praca związana z jej zainteresowaniami badawczymi, a więc pozyskaniem i obróbką włókna, tkactwem i narzędziami tkackimi, ubiorami, zdobieniami, strojem ludowym. Podejmowała tematy dotyczące estetyki ubiorów ludowych, ich zdobnictwa, kolorystyki. Badała pochodzenie tkanin używanych do szycia ubiorów wiejskich, historię krojów, ewolucję ubiorów, na przykład gorsetów i katan na pograniczu śląsko-krakowskim, sukmany krakowskiej „chrzanówki”, importowanych szali i chust noszonych do strojów. Wszystkie te tematy rozpatrywała na tle etnografii europejskiej. Szczególnie interesował ją strój wilamowicki (Wilamowice i okolice, pow. Bielsko-Biała), zachowany przez mieszkańców tych terenów, których przodkowie przybyli jako osadnicy z pogranicza Holandii i Niemiec w XIII wieku. Innym tematem, którym się pasjonowała, było życie dzieci wiejskich w rodzinie i w społeczności wsi. Problem ten, często marginalnie traktowany przez etnografów, bardzo mocno, wręcz emocjonalnie ją ujął. Była osobą bardzo wrażliwą, miała własną córkę i podczas niezliczonych wyjazdów na wieś poznała dołę i niedołę dzieci wiejskich, i to na przestrzeni wielu lat. Starannie gromadziła materiał, by go opracować i opublikować w największej swej pracy *Dziecko wiejskie* oraz przedstawić na wystawie pod tym samym tytułem. Chętnie uczestniczyła w pracach jury oceniających umiejętności dzieci. Przez wiele lat była członkiem jury podczas Karpackich Festiwali Dziecięcych Zespołów Regionalnych w Rabce (1983, 1984, 1986-1994).

Halina Bittner-Szewczykowa była osobą niezwykle pracowitą, dokładną w swych badaniach naukowych i podejmowanych pracach. Materiały z badań terenowych we-

ryfikowała w literaturze, z przyjemnością zagłębiając się w książkach z etnografii i nauk pokrewnych, w czym pomagała jej znajomość języków obcych: niemieckiego, angielskiego, francuskiego, rosyjskiego, a także łaciny i włoskiego. Pisała niewiele, lecz starannie przygotowywała swe publikacje. W latach 60. XX wieku pisywała recenzje prac obcojęzycznych do „Ludu”.

Była autorką lub współautorką wystaw muzealnych, prezentowanych w siedzibie Muzeum Etnograficznego w Krakowie lub poza nią, także za granicą. Z ważniejszych wymienić należy przygotowanie scenariusza części wystawy stałej, otwartej w 1969 roku, poświęconej strojom ludowym (trwającej do dziś z małymi uzupełnieniami) oraz — wspólnie z mężem — scenariusza do wystawy tkactwa i obróbki włókna. Z wystaw czasowych wymienić należy takie, jak: „Ukraińska sztuka ludowa” (1967), „Białoruska sztuka ludowa” (1968), „Polska sztuka ludowa” (Néprajzi Múzeum, Budapeszt 1969), *Costumes et tissus populaires polonais* (Musée de l'impression-sur-étoffes, Mulhouse, Francja 1972), „Tkaniny i hafty ludowe” (Racibórz, 1973), „Dziecko wiejskie” (1979), „Ludowe tkaniny dekoracyjne w Polsce” (1981), „Strój ludowy — od Krakowa” (1988), „Łoktusze, chustki i szale” (1990).

W muzeum sprawowała opiekę merytoryczną nad zbiorami powierzonymi Działowi Strojów i Tkanin. Opracowała i zweryfikowała dokumentację do tych eksponatów, uczestniczyła w pracach związanych z gromadzeniem zbiorów, konsultowała i recenzowała prace innych etnologów z zakresu interesujących ją dziedzin, współpracowała z muzeami krajów sąsiadujących z Polską, a także Francji, Belgii, Austrii. Uczestniczyła w wielu posiedzeniach jury konkursów folklorystycznych, wspomagała merytorycznie i była rzeczoznawcą instytucji zajmujących się sztuką ludową, produkcją strojów ludowych dla zespołów folklorystycznych oraz pamiątek wykonywanych w oparciu o wzornictwo zaczerpnięte z kultury ludowej.

W 1956 roku wyszła za mąż za Zdzisława Szewczyka (1918-2004), starszego kustosza i kuratora Muzeum Etnograficznego w Krakowie, prowadzącego Dział Kultury Materialnej. Mieli jedną córkę — Krystynę Dorotę.

Za swą pracę w Muzeum Etnograficznym w Krakowie była nagradzana, uhonorowana Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1989) oraz Złotą Odznaką Za Pracę Społeczną dla Miasta Krakowa (1961). Od 1957 roku należała do Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Halina Bittner-Szewczykowa całe swoje życie zawodowe poświęciła badaniu kultury ludowej Polski oraz studiom porównawczym z kulturami ludów europejskich. Nie rezygnowała z pracy będąc na emeryturze, mimo chorób i dolegliwości wieku. Zmarła 29 listopada 2007 roku i została pochowana na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie w grobie rodzinnym.

Maria Zachorowska

WYBRANE PUBLIKACJE H. BITTNER-SZEWCZYKOWEJ

Bittner H., Majewski K.

1952 *Materiały do bibliografii archeologii śródziemnomorskiej w Polsce za lata 1800-1950*, „Biblioteka Archeologiczna” 4, s. 1-12.

Bittner H.

- 1955 *Materiały do bibliografii etnografii polskiej (1945-1955)*, Archiwum Etnograficzne 11, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 1-62.

Bittner-Szewczykowa H.

- 1958 *Materiały do bibliografii etnografii polskiej za lata 1945-1954*, „Lud” 43, suplement.
- 1965 *Problematyka polskiego muzealnictwa etnograficznego w literaturze dwudziestolecia (1945-1964)*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1, s. 173-190.
- 1966 *Z badań nad obróbką włókna w Gorcach*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 2, s. 111-122.
- 1967 *Ręczny kołowrót przędzalniczy z Tyńca w świetle materiałów porównawczych*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 3, s. 187-213.
- 1970 *Uprawa i wstępna obróbka lnu na Dolnym Śląsku w XVIII-XX w.*, „Prace i Materiały Etnograficzne” 20, s. 265-318.
- 1972 *Costumes et tissus populaires polonais. Exposition de collection du Musée Ethnographique de Cracovie. Mulhouse 1972*, katalog wystawy.
- 1976 *Odzież chłopska jako dobro majątkowe — „tezauryzacja ubiorów ludowych”*, „Polska Sztuka Ludowa” 1, s. 5-18.
- 1984 *Dziecko wiejskie*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 9, s. 1-206.
- 1994 *Ubiory dla zmarłych oraz wiejskie ubiory żałobne*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 11, s. 109-116.
- 1999a *Wilamowice — „mały Wiedeń”*, w: A. Spiss (red.), *Ludoznawstwo i etnografia między Wiedniem, Lwowem, Krakowem a Pragą*, Kraków: Krakowski Oddział PTL, s. 154-158.
- 1999b *Wilamowice — „mały Wiedeń”*, „Wilamowice i okolice” 9: 3, s. 5-10.
- 1999c *Łoktusze, chustki, szale*, informator do wystawy.

EWA FRYŚ-PIETRASZKOWA
(1934-2008)

17 lutego 2008 roku na cmentarzu komunalnym w Andrychowie pożegnaliśmy dr Ewę Fryś-Pietraszkową, zmarłą 14 lutego w Krakowie, etnografa, kierownika Pracowni Dokumentacji Sztuki Ludowej Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, wybitną znawczynię polskiej sztuki ludowej, członka honorowego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, osobę o niezwykle osobowości, pełną pasji zawodowej, radości życia, ciepła rodzinnego.

Urodziła się 23 lipca 1934 roku w Andrychowie w znanej i szanowanej rodzinie rzemieślniczej. Ojciec Franciszek (1900-1955), mistrz piekarski i handlowiec, w latach 1935-1939 wiceburmistrz Andrychowa, prowadził rodzinną piekarnię, założoną tu w 1877 roku.

Po maturze w 11-letniej szkole ogólnokształcącej w Andrychowie, w 1951 roku Ewa zdała egzamin na historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale skierowano ją, jak i kilku innych kandydatów, na Studium Historii Kultury Materialnej na Wydziale Historycznym UJ. W 1955 roku obroniła pracę magisterską z etnografii „Garncarstwo w zachodniej części województwa krakowskiego”, napisaną pod kierunkiem prof. Kazimierza Moszyńskiego. Tej tematyce została wierna; stała się z czasem wybitnym znawcą i rzeczoznawcą tej dziedziny sztuki ludowej. W 1967 roku uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych na Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie na podstawie dysertacji *Ośrodek garncarski w Łązku Ordynackim i jego wyroby na tle ceramiki malowanej w Polsce*, której promotorem był prof. Roman Reinfuss. Praca ta ukazała się drukiem i uzyskała wyróżnienie w Konkursie im. Wincentego Rzymowskiego.

Jeszcze przed ukończeniem studiów, 1 kwietnia 1955 roku, została zatrudniona w krakowskiej Pracowni Badania Sztuki Ludowej Państwowego Instytutu Sztuki, kierowanej od 1946 roku przez Romana Reinfussa. Pracowni została wierna do końca, nie zmieniając nawet „kąta” i biurka w pokoju. Po przejściu, z końcem 1980 roku prof. Reinfussa na emeryturę, objęła po nim Zespół Dokumentacji Sztuki Ludowej Instytutu Sztuki PAN (zmieniały się nazwy tej Pracowni), aż do jej likwidacji w 1997 roku. Na emeryturę przeszła 28 grudnia 1994 roku, ale pracowała jeszcze na pół etatu, do 31 grudnia 1997 roku. Archiwalne zasoby Pracowni przekazano 21 stycznia 1998 roku do Muzeum Etnograficznego w Krakowie.

Roman Reinfuss przyjął system badań nad sztuką ludową polegający na szybkiej inwentaryzacji wytworów sztuki i rękodzieła ludowego w poszczególnych regionach kraju drogą zespołowych badań terenowych (miesięczne obozy i 1-2 tygodniowe objazdy). Ewa wzięła udział w dziewięciu obozach w latach 1954-1962 i w niezliczonych w całym swym życiu objazdach zespołowych; nadto w latach 1960-1975, z ramienia Pracowni, w badaniach penetracyjnych powiatów województwa krakowskiego pod kątem stanu wytwórczości ludowej, pilotowanych przez Wydział Kultury i Sztuki WRN w Krakowie. Prowadziła również własne badania. Była znakomitym terenowcem, łatwo nawiązywała kontakty, zjednywała ludzi swą bezpośredniością i serdecznością. Początkowo skupiła się na dokumentacji zdobnictwa w ludowym rzemiośle (garncarstwo, meblarstwo, kowalstwo). Interesowało ją przede wszystkim garncarstwo, ale i urządzenie i zdobnictwo wnętrz mieszkalnych, któremu to tematowi była zawsze wierna. Stopniowo rozszerzyła swe zainteresowania o strój ludowy i tkaninę. Pisała też o stanie badań nad polską sztuką ludową.

Materiały zgromadzone w krakowskim archiwum i jej własne były podstawą licznych artykułów drukowanych, przede wszystkim, ale nie tylko, w „Polskiej Sztuce Ludowej”. Na szczególną uwagę zasługuje syntetyczna, bogato ilustrowana, zbiorowa, cenna publikacja *Sztuka ludowa w Polsce* (1988), w której pisała między innymi o ceramice, tkaninie i stroju. Praca ta otrzymała nagrodę zespołową II stopnia Ministra Kultury i Sztuki, Ministra Edukacji Narodowej oraz nagrodę Sekretarza Naukowego PAN.

W planowanej na rok 1996, ale nie zrealizowanej, pracy zbiorowej pod roboczym tytułem „Tradycyjna sztuka ludowa Podlasia i jej współczesne przemiany” w oparciu o ostatnie badania w latach 1981-1990, na jakie Pracownia otrzymała fundusze, miała pisać o ludowych tkaninach podlaskich — przedstawiła to zagadnienie na posiedzeniu Komisji Etnograficznej PAN w Krakowie. W latach 1991-1994 uczestniczyła w pracach badawczych nad monografią podhalańską, zorganizowanych przez Pracownię Etnologii Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Krakowie. W wydanej przez Instytut monografii omówiła zagadnienia obróbki i wytwórczości z włókna lnianego, wełny oraz gliny.

Dorobek autorski Ewy Fryś-Pietraszkowej liczy ponad 130 pozycji, w tym jedna samodzielna: ponad 50 artykułów naukowych, kilkadziesiąt popularno-naukowych, teksty do katalogów i folderów, recenzje, wspomnienia pośmiertne, zamieszczane głównie w „Ludzie” oraz drobne artykuły w prasie andrychowskiej i jej krakowskiej dzielnicy Dąbie. Od końca lat 90. dużo czasu i serca poświęcała seryjnej, zbiorowej publikacji, wydawanej przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, której była, obok Anny Kowalskiej-Lewickiej i Anny Spiss — współredaktorką i autorką. Do t. 1 (Kraków 2002) i t. 2 (Wrocław-Kraków 2007) napisała 15 biogramów, jednego była współautorką. Śmierć przerwała pracę nad rozpoczętym trzecim tomem (dwa nieskończone biogramy). Jeszcze na początku lat 80. opracowała 26 biogramów do planowanego przez Fundację Kultury Wsi, nieopublikowanego „Słownika twórców ludowych”. W spuściźnie naukowej pozostawiła materiały do planowanej książki na temat dziejów garncarstwa w Andrychowie oraz kilimiarstwa na Podhalu.

Odbyła też wyjazdy studialne do Czechosłowacji (1966), do Leningradu i Lwowa (1979). Brała czynny udział w kilku zagranicznych konferencjach naukowych, między innymi w 14. międzynarodowym sympozjum na temat garncarstwa w 1981 roku w Kittsee (Austria), a w kraju między innymi w konferencji zorganizowanej w roku 1995 przez Instytut Etnologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zakład Filozofii Przyrody i Kultury Wsi, Zakład Socjologii i Rozwoju Wsi Akademii Rolniczej, Muzeum Etnograficzne w Krakowie oraz Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, gdzie wygłosiła referat „Portret ludowego artysty na tle wsi”, zamieszczony w pokonferencyjnej publikacji.

Opracowała scenariusze i zrealizowała 4 wystawy w Krakowie, między innymi „Polska sztuka ludowa w dokumentacji Instytutu Sztuki PAN” (1988, Muzeum Etnograficzne); „Polska sztuka ludowa — dziedzictwo przeszłości”, wspólnie z Anną Kunczyńską-Iracką (1991, Muzeum Archeologiczne).

Jako wybitny fachowiec konsultowała dziesiątki konkursów na sztukę i twórczość ludową, jako wytrawny juror brała udział w niezliczonych sądach konkursowych zarówno na szczeblach lokalnych, jak i ogólnopolskim, organizowanych przez Stowarzyszenie Twórców Ludowych, CPLiA, Fundację „Cepelia”, Ośrodki i Domy Kultury (szczególnie w Myślenicach), Muzeum Historyczne m. Krakowa (konkurs na szopki krakowskie).

Na emeryturze włączyła się aktywnie w działalność popularyzatorską w Towarzystwie Miłośników Andrychowa. Pisywała do miejscowej prasy na temat historii i etnografii miasta i okolic, angażowała się w organizowanie wystaw (konsultacja,

teksty folderów) w Izbie Regionalnej Ziemi Andrychowskiej („Dwa wieki garncarstwa w Andrychowie” [2005], „250 lat piekarstwa i młynarstwa w Andrychowie i okolicy” [2007], „Z dziejów tkactwa andrychowskiego” [2006]).

Była członkiem gremiów naukowych: Komisji Etnograficznej przy Oddziale PAN w Krakowie, od 1973 roku (wiceprezes w latach 1993-1995), Rady Muzealnej Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie (2004-2008) oraz Muzeum Tatrzańskiego im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem (1994-1998), Rady Naukowej STL (od jej powołania, tj. od 5 grudnia 1969 roku, później Sekcji Sztuki Ludowej). Została też powołana z ramienia PTL na członka Rady Upowszechniania Kultury przy Ministerstwie Kultury i Sztuki na kadencję 1999-2002.

Była członkiem redakcji „Polskiej Sztuki Ludowej” (1985-1990) i Komitetu Redakcyjnego „Rocznika Muzeum Etnograficznego w Krakowie” (od 1995).

Do Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego należała od roku 1953 — godność członka honorowego otrzymała w 2003 roku. Pełniła funkcje: w Zarządzie Głównym PTL — członek lub zastępca (1973-1982), zastępca Sekretarza Generalnego (1982-1989); w zarządzie oddziału krakowskiego: skarbnik (1972-1990), wiceprezes (1990-2007). Wchodziła w skład Komitetu Redakcyjnego „Polskiego Atlasu Strojów Ludowych”, od roku 2004 była naczelnym redaktorem „Biblioteki Popularnonaukowej”.

Bardzo aktywna w krakowskiej „Solidarności”, wspomagała rodziny represjonowanych działaczy.

Wysportowana, w młodości uprawiała wyczynowo siatkówkę, pływanie i narciarstwo, prawie do końca życia jeździła na nartach i uprawiała turystykę górską. Odbyla wiele prywatnych podróży zagranicznych.

Odnaczona między innymi Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1989), medalem i nagrodą im. Oskara Kolberga (1997), Złotą Odznaką „Za zasługi dla Ziemi Krakowskiej” (1989).

W latach 1960-1967 była żoną Edwarda Pietraszka, późniejszego profesora Uniwersytetu Wrocławskiego i dyrektora Muzeum Etnograficznego w Krakowie.

Rzetelna, fachowa, dokładna, a przy tym bardzo życzliwa i uczynna, dr Ewa Fryś-Pietraszkowa nigdy nie żałowała czasu na działania społeczne, pracowała niemal na równi z młodszymi, dbając o prestiż etnografii i PTL, aktywność naukową oddziału krakowskiego. Miała duży autorytet poparty rzetelną wiedzą. Czuła się spełniona, o czym niech świadczą jej słowa wypowiedziane przed śmiercią: „Jestem szczęśliwym człowiekiem. Moje życie było piękne; byłam otoczona kochaną rodziną i wspańniętymi przyjaciółmi. Moja praca, kontakty z ludźmi i pasjonujące podróże dawały mi wiele radości”.

Anna Spiss, Zofia Szromba-Rysowa

WYBRANE PUBLIKACJE E. FRYŚ-PIETRASZKOWEJ

- 1965 *Urządzenie i zdobnictwo wnętrza*, w: R. Reinfuss (red.), *Nad rzeką Ropą. Zarys kultury ludowej powiatu gorlickiego*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, s. 57-72.

- 1969 *Zarys rozwoju badań nad polską sztuką ludową w 25-leciu PRL*, „Lud” 53, s. 139-145.
- 1970a *Urządzenie i zdobnictwo mieszkania*, w: R. Reinfuss (red.), *Monografia powiatu myślenickiego*, t. 2, *Kultura ludowa*, Kraków: Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu w Myślenicach, Muzeum Regionalne w Myślenicach, s. 61-82.
- 1970b *Z badań nad majoliką i półmajoliką ludową w Polsce*, „Polska Sztuka Ludowa” 24: 2, s. 67-80.
- 1973 *Ośrodek garncarski w Łązku Ordynackim i jego wyroby na tle ceramiki malowanej w Polsce*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAN, Instytut Sztuki.
- 1975 (wspólnie z Magdaleną Meres), *Zdobnictwo bibułkowe Żywiecczyny*, Kraków: Muzeum w Żywcu, Muzeum Narodowe w Krakowie.
- 1981 *Kurpie Zielone — ośrodek masowej produkcji elementów wystroju współczesnych wiejskich wnętrz mieszkalnych*, „Polska Sztuka Ludowa” 35: 3-4, s. 191-198.
- 1988a *Problem współczesnych przemian sztuki ludowej na przykładzie tkaniny podlaskiej*, „Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych” 30/1-2, 1986, Kraków: PAN, Oddział w Krakowie, s. 31-32.
- 1988b (wspólnie z A. Kunczyńską-Iracką i M. Pokropkiem), *Sztuka ludowa w Polsce*, Warszawa: Arkady.
- 1989 *Udział rzemieślników żydowskich w kulturze wsi. Materiały z archiwum Zespołu Dokumentacji Sztuki Ludowej Pracowni Instytutu Sztuki PAN w Krakowie*, „Polska Sztuka Ludowa” 43: 1-2, s. 113-123.
- 1990 *Kontakty polsko-żydowskie w kulturze ludowej Podlasia*, cz. 2, *Rzemiosło*, „Studia Podlaskie” 2, s. 159-164.
- 1994 *Rozkwit i zmierzch ceramiki siwej*, w: A. Gruszczyńska, A. Targońska (red.), *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od wczesnego średniowiecza do czasów współczesnych. Materiały z konferencji*, Rzeszów 21-23 IX 1993, Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, s. 15-19.
- 1995 *Portret ludowego artysty na tle wsi*, w: R. Kantor, W. Kołodziej (red.), *Ogród spustoszony. Kontynuacja i zmiana w kulturze współczesnej wsi polskiej. Materiały I Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 20-21 kwietnia 1995 roku w Krakowie i Zubrzyce Górnej*, Kraków: Muzeum Zabawkarstwa w Kielcach, s. 35-40.
- 1996 *Rzemiosło cechowe a ludowe rzemiosło artystyczne*, w: J. Wyrozumski (red.), *Miasto i kultura ludowa w dziejach Białorusi, Litwy, Polski i Ukrainy*, Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, s. 325-336.
- 2000 (wspólnie z A. Małętą), *Rzemiosło i przemysł wiejski*, w: D. Tylkowa (red.), *Podhale. Tradycja we współczesnej kulturze wsi*, Kraków: IAI PAN, s. 123-166.
- 2001 (wspólnie z Elżbietą Porębską-Kubik), *Ginące ludowe rzemiosła i umiejętności*, informator, Kraków: Małopolski Ośrodek Kultury.

MAŁGORZATA MATUSEK
(1922-2006)

8 lutego 2006 roku zmarła w Chorzowie, po wieloletniej chorobie, która praktycznie wyłączyła ją z życia, dr Małgorzata Matuskówna, dla rodziny i przyjaciół Małgosia. Została pochowana na cmentarzu parafialnym Św. Ducha w Chorzowie. Nieznana już nawet średniemu pokoleniu etnografów, bo w pełni sił wycofała się z życia zawodowego (przeszła na wcześniejszą emeryturę), pracowała najpierw na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, potem na Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, następnie w Cepelii w Katowicach.

Urodziła się 1 czerwca 1922 roku w Katowicach w patriotycznej rodzinie Tomasza (1892-1945) i Marii z Jendrujkiewiczów (1896-1969). Od dzieciństwa mieszkała w Chorzowie, gdzie rodzice mieli willę. Ojciec, powstaniec śląski, pracował jako referent w Dyrekcji Polskich Kopalń Skarbowych w Chorzowie. Zginął tragicznie 29 stycznia 1945 roku, już po wyzwoleniu miasta, zastrzelony przypadkowo przez pijanego radzieckiego żołnierza, który zapewne wziął go za Niemca.

Po nieoczekiwanej stracie ojca Małgosia musiała zarabiać na utrzymanie załamaney, chorej matki i młodszego brata. Zatrudniła się więc jako urzędniczka w Chorzowskim Zjednoczeniu Przemysłu Węglowego (marzec 1945-sierpień 1948). Mimo bardzo trudnych warunków materialnych (zwolniona po reorganizacji biura), w 1947 roku rozpoczęła studia z zakresu geografii na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego. Podczas studiów uczęszczała na wykłady prof. Kazimierza Moszyńskiego, które tak ją zainteresowały, że zdecydowała się na specjalizację w zakresie etnografii z etnologią. Od 1 kwietnia 1952 roku została zaangażowana jako zastępca asystenta w Katedrze Etnografii Słowian UJ, a od 1 marca 1953 jako asystent, bowiem w grudniu 1952 roku uzyskała stopień magistra filozofii. Promotorem jej pracy magisterskiej, „Tkactwo ludowe w Polsce”, był prof. Moszyński, który ocenił ją dobrze („z tendencją do bardzo dobrego”). 1 grudnia 1954 roku otrzymała tytuł starszego asystenta. W Katedrze pracowała do końca roku akademickiego 1959/1960, kiedy to zwolniła się na własną prośbę. Wybrała nowo utworzoną Katedrę Etnografii i Etnologii UMCS w Lublinie, prowadzoną przez prof. Romana Reinfussa, gdzie od 1 października 1960 do 30 września 1964 roku pracowała w charakterze starszego asystenta. Tu również zwolniła się na własną prośbę, jednak dwa lata później, od 1966 roku pracowała w Katedrze jako adiunkt. Pracę doktorską „Tkactwo województwa lubelskiego od połowy XIX wieku”, przygotowaną pod kierunkiem prof. Reinfussa, obroniła 9 listopada 1966 roku na Wydziale Humanistycznym UMCS. Dysertacja została opracowana na podstawie tak dogłębnych i wnikliwych badań terenowych, że, jak powiadano, po dr Matuskówniej nie sposób było coś

nowego w zakresie tkactwa odkryć na Lubelszczyźnie. Pracy doktorskiej niestety nie opublikowała, ale dogłębną znajomość zagadnień ludowego tkactwa pozwoliła jej na opublikowanie nielicznych, lecz bardzo wartościowych tekstów. Opracowała też szczegółowy kwestionariusz na temat tkactwa.

Kiedy w 1967 roku Katedra Etnografii na UMCS została zlikwidowana, nie pozostała w Lublinie; postanowiła wrócić do rodzinnego domu, do którego była ogromnie przywiązana, zwłaszcza że wymagała tego ciężka choroba matki. Pielęgnowała z zapalem ogród, poświęcała dużo czasu i serca niepełnosprawnej bratanicy. Jako ekspert od ludowych tkanin znalazła również pracę w Cepelii w Katowicach, a jako konsultant ds. tkactwa dojeżdżała do cepeliowskich warsztatów tkackich do Nowej Rudy Kłodzkiej.

Do Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego zapisała się prawdopodobnie na studiach pod wpływem prof. Kazimierza Moszyńskiego, cieszącego się wysokim autorytetem i sympatią wśród studentów. Należała do najstarszych stażem członków powojennego oddziału krakowskiego, a w okresie zatrudnienia w Krakowie bardzo aktywnych. W 1951 roku została wybrana zastępcą sekretarza oddziału, również w późniejszych latach wykazywała zaangażowanie. Dopóki pozwalał czas i zdrowie, przyjeżdżała na zebrania i posiedzenia naukowe. Do końca swych dni czuła się związana z Krakowem, gdzie mieszkali jej najbliższe przyjaciółki.

Głęboko religijna, od lat 50. należała do duszpasterstwa akademickiego przy kolegiacie św. Anny, w kręgu ks. Jana Pietraszki, późniejszego biskupa. Kiedy został proboszczem kolegiaty (1957), pomagała mu w porządkowaniu inwentarza zabytków ruchomych kościoła. Bardzo sprawną manualnie, na jego prośbę uszyła w latach 60. kilka tak zwanych rzymskich ornatów, zalecanych w odnowionej liturgii. Ogromnie zaangażowała się w przygotowania do procesu kanonizacyjnego Jadwigi Królowej Polski. Gromadziła materiały do bibliografii i ikonografii królowej, odszukując w Kurii krakowskiej materiały — wyniki ankiety sprzed II wojny światowej — na temat wizerunków królowej Jadwigi w polskich kościołach. Pracą tą zajmowała się do 1997 roku, a zgromadzone przez nią archiwum znajduje się obecnie w Instytucie Jana Pawła II w Krakowie.

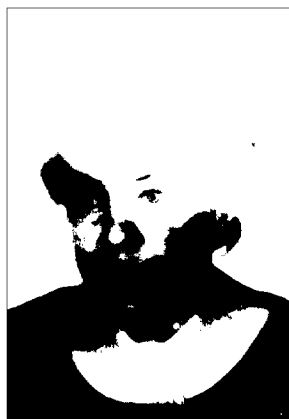
Jak wspominają jej przyjaciółki, Zofia Cierniakówna i Krystyna Czajkowska z Krakowa: „Była człowiekiem niesłychanie uczynnym i zawsze gotowym do pomocy we wszelkich sprawach (...). Zawsze wzruszało nas przywiązanie Małgosi do wybudowanego przez ojca rodzinnego domu, a zwłaszcza ogrodu, (...) z którego przywoziła nam nieraz piękne bukiety kwiatów”.

Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Spiss

PUBLIKACJE M. MATUSEK

1961	<i>Ludowe „dywany” przetykane na Lubelszczyźnie</i> , „Polska Sztuka Ludowa” 15: 3, s. 145-152.
1963a	<i>Ludowe tkactwo lubelskie. Katalog wystawy</i> , Lublin: Muzeum w Lublinie.
1963b	<i>Technika tkania dywanów przetykanych we wsi Ogniwo (pow. łukowski) i okolicy</i> , „Polska Sztuka Ludowa” 17: 1, s. 43-53.

BARBARA OLSZEWSKA-DYONIZIAK
(1937-2008)

8 kwietnia 2008 roku na cmentarzu Batowickim w Krakowie pożegnaliśmy zmarłą nagle dr Barbarę Olszewską-Dyoniziak — etnologa i antropologa społecznego, która całe swe życie poświęciła nauce, okazując jednocześnie wiele serdeczności i przyjaźni ludziom, zwłaszcza koleżankom i kolegom ze studiów oraz osobom, z którymi łączyły Ją więzi naukowe, rodzinne i towarzyskie.

Wśród dziesięciu osób studiujących w latach 1955-1960 etnologię i archeologię, na ówczesnym kierunku historia kultury materialnej, na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Basia Olszewska od początku wyróżniała się nie tylko urodą i elegancją, lecz przede wszystkim wiedzą, zwłaszcza o tym, co zamierza studiować i w jaki sposób chce to robić. Od pierwszych egzaminów wysoko podnosiła „poprzeczkę” poziomu przygotowania do egzaminu, tak że woleliśmy zdawać raczej przed Nią niż po Niej. Swoje notatki prowadziła niezwykle starannie, na bieżąco porządkując, a nawet przepisując, uzupełniając z literatury zadawanej na ćwiczeniach, co dawało Jej możliwość doskonałej i szybkiej orientacji w obszernym zakresie przedmiotu poznania. Nie dziwiło nas później, że to Ona pierwsza zaznaczyła swą obecność w nauce artykułami w czasopismach naukowych i w pracach zbiorowych, publikowanymi zaraz po skończeniu studiów oraz pierwszym polskim tłumaczeniem dzieła Bronisława Malinowskiego, *Argonauci Zachodniego Pacyfiku* (1966), wykonanym współautorsko ze Sławojem Szynkiewiczem (kolegą z równoległego roku studiów w Uniwersytecie Warszawskim). Przez kolejne lata, mimo zdrowotnych dolegliwości, z niesłabnącym zapałem, pisała i opublikowała liczne artykuły i kilkanaście książek.

Barbara Olszewska-Dyoniziak urodziła się 15 czerwca 1937 roku w Krakowie, w rodzinie dziennikarza („Życia Literackiego” i in. czasopism) i artysty malarza Tadeusza Olszewskiego. Tu także uczęszczała do szkół, kończąc w 1954 roku liceum ogólnokształcące im. Józefy Joteyko maturą z wyróżnieniem. Rok przed podjęciem studiów poświęciła na pogłębienie czynnej znajomości języka angielskiego, co zresztą kontynuowała przez całe studia, biorąc udział w kursach prowadzonych dla prawników. Dało Jej to później możliwość korzystania z oryginałów literatury antropologicznej i zaangażowanie się w tłumaczenia. W latach 1955-1960 podjęła studia na kierunku historia kultury materialnej w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, specjalizując się od drugiego roku studiów, zgodnie z góry założonym zamiarem, w etnografii. W tym czasie, na Wydziale Historyczno-Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, studia te były realizowane przez dwie katedry — Katedrę Etnografii

Słowian, kierowaną przez profesora Kazimierza Moszyńskiego i profesor Jadwigę Klimaszewską, później profesora Mieczysława Gładysza, oraz Katedrę Etnografii Ogólnej i Socjologii, kierowaną przez profesora Kazimierza Dobrowolskiego, gdzie także wykładali profesorowie Andrzej Waligórski, Paweł Rybicki i ówczesny adiunkt (późniejszy dyrektor Instytutu Socjologii) Władysław Kwaśniewicz. Już od początku studiów, obok udziału w zajęciach obowiązujących wszystkich studentów etnografii, uczestniczyła dodatkowo jako wolny słuchacz w niektórych wykładach dla starszych lat, prowadzonych w Katedrze Etnografii Ogólnej i Socjologii. Tu także, już na trzecim roku studiów, brała udział w otwartych seminariach etnograficznych, jakie prowadził profesor Kazimierz Dobrowolski dla pracowników naukowych Katedry i studentów różnych lat etnografii. Dlatego zapewne swą pracę magisterską, opartą na wynikach badań terenowych prowadzonych we wsi Bodzów pod Krakowem — „Przemiany kulturowe wsi podmiejskiej w latach 1880-1960”, napisała pod kierunkiem profesora Dobrowolskiego, uzyskując w 1960 roku stopień magistra etnografii. W roku 1961 zawarła związek małżeński z Ryszardem Dyoniziakiem (później znany profesorem socjologii), zaś w roku 1963 urodziła córkę Bożenę (romanistka).

Od 1960 do 1982 roku była zatrudniona w Uniwersytecie Jagiellońskim, najpierw jako asystent, potem adiunkt, w Katedrze Etnografii Ogólnej i Socjologii, przemianowanej w 1970 roku na Instytut Socjologii. W 1973 roku uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie etnologii na podstawie pracy „Filozoficzne i empiryczne koncepcje antropologii społecznej”, napisanej pod kierunkiem profesora Andrzeja Waligórskiego. Ten wybitny antropolog kulturowy, uczeń światowej sławy etnologa Bronisława Malinowskiego, twórcy funkcjonalizmu i słynnej w antropologii szkoły funkcjonalnej, odegrał znaczącą rolę w kształtowaniu się poglądów, kierunku zainteresowań badawczych i dociekań teoretyczno-metodologicznych Barbary Olszewskiej-Dyoniziak. Do jego wykładów prowadziła ćwiczenia z zakresu antropologii społecznej na kierunku socjologia. Prowadziła też samodzielnie wykład i ćwiczenia z podstaw filozofii i socjologii dla studentów socjologii oraz wykład i ćwiczenia z przedmiotu etnografia społeczeństw plemiennych dla studentów etnologii. Realizowała je autorsko, nie kryjąc swoich preferencji dla funkcjonalizmu. Wszystkie zajęcia starannie przygotowywane, uwzględniające najnowszą światową wiedzę antropologiczną i socjologiczną, znaną Jej z oryginalnych wydawnictw, jakie studiowała zarówno z poczucia obowiązku dobrego dydaktyka, jak dla swoich potrzeb naukowych, cieszyły się uznaniem wspominających je jeszcze dziś ich uczestników. Potrafiła na tyle rozbudzić zainteresowanie zakresem przekazywanej wiedzy, że niektórzy z nich właśnie w tym nurcie ukierunkowali własny rozwój naukowy po skończeniu studiów (np. socjolodzy: obecna prof. dr hab. Anna Karwińska z d. Rabijesz, dr Krystyna Iwanicka, etnolog — dr Stanisław Węglarz, i inni).

Barbara Olszewska-Dyoniziak była aktywnym członkiem Komisji Etnograficznej w Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Chętnie brała udział w comiesięcznych posiedzeniach i dyskusjach, ceniąc sobie także inne szersze kontakty środowiskowe, dające możliwość poznania aktualnych procesów rozwoju pokrewnych nauk humanistycznych. Zły stan zdrowia nie pozwolił Jej co prawda po 1982 roku na kontynuowanie pracy w Uniwersytecie, jednakże uzyskana swo-

boda w osobistym gospodarowaniu czasem dała możliwość studiowania rozległego dorobku światowej etnologii/antropologii kulturowej zarówno dawnych, jak i najnowszych kierunków. Znalazło to odzwierciedlenie w Jej bogatym dorobku naukowym. Dlatego pisząc biogram Barbary Olszewskiej-Dyoniziak nie ma się do czynienia z codzienną działalnością zawodową. Jej instytucją i Jej zawodową działalnością była samodzielnie realizowana praca naukowa. Dlatego to osiągnięcia twórcze stanowią przedmiot wspomnienia o Niej i Jej działalności naukowo-badawczej.

Początkowo publikacje, w latach 1960-1982, koncentrowały się wokół dwóch osi tematycznych. Pierwsza, znajdująca swe odniesienie w prowadzonych wcześniej empirycznych badaniach terenowych, to przemiany kulturowe wsi w zakresie postaw, dążeń, procesu integracji społeczności gromadzkich, w tym także ocen postaw młodzieży. Na tej podstawie zastanawiała się nad metodologicznymi i socjologicznymi problemami badań społeczności lokalnych. Druga, to teoretyczno-metodologiczne problemy antropologii społecznej i kulturowej jako nauki i jako przedmiotu nauczania. W okresie tym interesowała Ją też problematyka afrykańska (zapewne pod wpływem Andrzeja Waligórskiego, który prowadził badania wśród plemienia Luo w Kenii w latach 1945-1947). Znalazło to wyraz w jednym artykule i w książce, *Zambia. Zarys historyczno-socjologiczny* (1978).

Później Jej zainteresowania kierują się wyraźnie ku teoretycznym i metodologicznym problemom etnologii/antropologii kulturowej. W latach 80. zaczyna wypowiadać się na łamach czasopism naukowych, takich jak „Studia Socjologiczne”, „Studia Filozoficzne”, „Edukacja Filozoficzna”, „Przegląd Humanistyczny”, „Etnografia Polska”, analizując rozwój pojęcia „całości” w antropologii kulturowej, „kultury” i „komunikowania”, dzieli się swymi pierwszymi przemyśleniami dotyczącymi relacji między antropologią kulturową i innymi dyscyplinami, a także stanu współczesnej antropologii i jej przyszłości. Wyrazem tego stają się trzy podręcznikowe prace o historii antropologicznych teorii i metod, które ukazały się w latach 90. Są to: *Człowiek — kultura — osobowość. Wstęp do klasycznej antropologii kultury* (1991), *Spółczesność i kultura. Szkice z antropologii kulturowej* (1994) oraz najbardziej syntetyczne z tych opracowań, *Zarys antropologii kultury* (1996a).

Oceniając pierwszą z wymienionych prac jako w ścisłym tego słowa znaczeniu podręcznik antropologii kulturowej, antropolog i filozof Krzysztof Jarosław Brozi, pisał: „Po pobieżnym spojrzeniu na źródła antropologii kulturowej w Polsce należy autorce prezentowanego podręcznika gorąco pogratulować. Dokonała trafnej syntezy przeogromnego materiału, niedopracowanej jeszcze u nas dziedziny”. Dalej podkreślił trafność wyboru i selekcji tematów antropologicznych poruszonych w treści książki, w której po wprowadzeniu w zakres antropologii i jej drogi rozwoju skupiła się na antropologicznym podejściu do badań nad gospodarką, organizacją społeczną, prawem, magią i religią, nad zmianą kulturową, z perspektywy funkcjonalistycznej, ujawniając w ten sposób własne preferencje. Za cenne uznał też odrębne omówienie amerykańskiej szkoły „kultury i osobowości” oraz strukturalizmu antropologicznego Claude’a Lévi-Straussa i jego badań nad sztuką. Zwrócił uwagę na aktualność przedstawianej w książce problematyki w świetle wydarzeń w naszym regionie świata, jak

występujące współcześnie antagonizmy etniczne, nacjonalizmy, pluralizm postaw i wartości etc. Konkludując, Brozi pisze:

Wszystko to sprawia, że podręcznik Barbary Olszewskiej-Dyoniziak znakomicie odpowiada swemu czasowi, celnie dobiera tematy z historii antropologii, jak i antropologiczne problemy do studiowania na dziś oraz bardzo skuteczną i również w duchu naszych czasów „konsensusu” i „okrągłego stołu” i „umowy społecznej” perspektywę funkcjonalistyczną. Ponadto jest napisany przystępnie i jego adresem może być każdy, kto zechce lepiej rozumieć sens naszej cywilizacji¹.

Książka ta, po uzupełnieniu po 10 latach (w 2001 roku) i ponownym zrecenzowaniu, tym razem przez znawcę przedmiotu, także ucznia Andrzeja Waligórskiego, etnologa Leszka Dziegla, została wydana powtórnie. Wznowienie doceniło środowisko, czego dowodem kolejna recenzja, filozofa Ryszarda Palacza. Jego zdaniem zasadniczą zaletą tej pozycji jest fakt, iż

Trzon książki stanowi rekonstrukcja programów teoretycznych trzech szkół: funkcjonalizmu, konfiguracyonizmu i strukturalizmu (...). Niewątpliwie zalety pracy Barbary Olszewskiej-Dyoniziak czynią z niej podręcznik ważny nie tylko w formowaniu intelektualnym etnografów, socjologów kultury, ale szerzej, może być wykorzystywany także przez przedstawicieli innych nauk humanistycznych, w tym także filozofów².

Podobnie wysoko Brozi ocenił drugą z wyżej wymienionych pozycji, *Spółeczeństwo i kultura*...³.

Trzeci z wymienionych podręczników, *Zarys antropologii kultury*, poszerza problematykę poprzednich o zagadnienia antropologicznej koncepcji narodu, a także pełniejsze i bardziej wszechstronne potraktowanie przedstawionych już wcześniej zagadnień, jak antropologiczna koncepcja człowieka, struktura społeczna i kultura. W książce tej autorka daje również syntetyczny zarys historii i recepcji zachodniej myśli antropologicznej w Polsce, a więc poszerza opracowanie o pominiętą w poprzednich pracach problematykę etnografii polskiej. Wskazuje też na najnowsze problemy i dylematy, w obliczu których staje współczesna antropologia kultury w Polsce i na Zachodzie. Publikacja ta, to panorama historycznych i współczesnych problemów antropologii kultury; koncentruje się nie tylko na historii dyscypliny, ale także na wynikach, jakie osiągnęła, prezentując zgrab konkretną wiedzę o kulturze ludzkiej. Jest debatą nie tylko nad tym, czym antropologia być powinna, ale czym

¹ Rec.: K.J. Brozi, *Podręcznik antropologii kulturowej na uniwersytetach*, „Przegląd Humanistyczny” 1993: 3, s. 176-179.

² Rec.: R. Palacz, *Barbara Olszewska-Dyoniziak, Człowiek — kultura — osobowość. Wstęp do klasycznej antropologii kulturowej*, „Phaenomena. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Administracji” 2003: 9, s. 193-196.

³ Rec.: K.J. Brozi, *Uwagi o pracy Barbary Olszewskiej-Dyoniziakowej pt. Spółeczeństwo i kultura. Szkice z antropologii kulturowej*, „Przegląd Humanistyczny” 1995: 5, s. 169-173.

faktycznie jest, czego nas nauczyła w świetle jej konkretnych rezultatów. Książka ta wymagała wznowienia już po 4 latach od jej pierwszego wydania. Ukazała się ponownie w 2000 roku, z nieco zmienionym tytułem, *Zarys antropologii kulturowej*.

Lata 90. to okres niezwyklej aktywności twórczej Barbary Olszewskiej-Dyoniziak. Liczne artykuły i recenzje, publikowane nadal w wymienionych wcześniej czasopismach oraz w „Ludzie”, „Krakowskich Studiach Małopolskich”, czasopiśmie „Universitas”, w pracach zbiorowych, w których zajmuje się m.in. socjologicznym, antropologicznym i filozoficznym rozumieniem kultury (tendencje w nauce polskiej), filozoficznymi i empirycznymi koncepcjami człowieka, antropologiczną koncepcją religii, języka, narodu, wolnością i tolerancją, próbuje wskazać wpływ koncepcji Bronisława Malinowskiego na nauki społeczne itp. Są to jakby częściowe przemyslenia wykorzystane także szerzej w opublikowanych w tym czasie kilku książkach.

Za najbliższą sobie sama uważała książkę *Bronisław Malinowski — twórca nowoczesnej antropologii społecznej* (1996b). Jest to praca wewnętrznie przeżyta i prze-myślana, recenzowana przez etnologa Zbigniewa Jasiewicza i socjologa Wojciecha Świątkiewicza. Uczony, o którym traktuje, był przedmiotem admiracji i fascynacji wszystkich tych, którzy wyszli ze szkoły Andrzeja Waligórskiego. Przeżył on w młodości szkołę funkcjonalną Malinowskiego, pozostał jej wierny do końca i potrafił też zapalić do niej grono najbliższych związanych z sobą uczniów. Zamiarem Olszewskiej-Dyoniziak stała się tu kontynuacja propagowania, jak pisze, „mistrzowskiej analizy socjologicznej i etnograficznej” Malinowskiego. Stąd koncepcja układu treści tej pracy, która obok opisu jego życia i twórczości, genealogii funkcjonalizmu, trafnie oddaje zakres problematyki badawczej przez niego podejmowanej. Pozycja ta z założenia jest też podręcznikowa, stąd Autorka zamieściła w niej kilka wypisów z jego empirycznych tekstów, wykaz opublikowanych dotąd opracowań o Malinowskim i literaturę uzupełniającą.

W 1998 roku ukazała się Jej kolejna książka, *Oblicza kultury. Wstęp do antropologii międzykulturowej komunikacji*. W epoce intensywnie komunikujących się społeczeństw i ich kultur publikacja ta stanowi kompendium wiedzy na temat podstawowych kategorii międzykulturowej komunikacji, co ma znaczenie dla zrozumienia procesów kulturowych z tym związanych. Szczególny walor tej pozycji, jak pisze socjolog Kazimierz Krzysztofek,

stanowi osadzenie konstrukcji książki na uwarunkowaniach komunikacji międzykulturowej istotnych dla Polski — przedstawienie Polaków w europejskim i globalnym teatrze komunikacyjnym. Książka może okazać się przydatna słuchaczom wielu kierunków nie tylko humanistycznych, ale także w szkołach biznesu⁴.

Rok 1999 przynosi interesującą pracę, *Antropologia totalitaryzmu europejskiego XX wieku*. Po przedstawieniu ideologicznego podłoża totalitaryzmu w wielkich wizerunkach XIX i XX wieku, Olszewska-Dyoniziak dokonuje analizy socjologicznej eu-

⁴ Cyt. z recenzji wydawniczej K. Krzysztofka, udostępnionej przez rodzinę B. Olszewskiej-Dyoniziak.

ropejskich systemów totalitarnych, zajmuje się też osobowością charyzmatycznego przywódcy, kwestią żydowską i katastrofalnymi skutkami pseudoteorii ideowych. Interesuje ją proces regresu totalitaryzmu i cech rzeczywistych demokracji, a także relikty myślenia totalitarnego, co rozpatruje na przykładach transformacji ustrojowej w Polsce. Franciszek Adamski, oceniając tę prekursorską w dociekaniach antropologicznych pozycję, uważa ją za

inspirujący wkład w naszą wiedzę o ludzkich tragediach XX wieku, tragediach nadal dosięgających setki milionów istnień ludzkich rozsianych na obu półkulach. Szczególny walor książki upatruję w integralnym podejściu do zjawiska XX-wiecznego totalitaryzmu, dotąd raczej fragmentarycznie analizowanego. Rozpatruje je autorka w płaszczyźnie ideologicznej, społecznej i psychologicznej. Jako antropolog kultury kładzie nacisk na kulturowe zaplecze totalitaryzmu (ideologia wszak jest częścią kultury), mechanizmy psychologiczne będące jednocześnie źródłami i następstwami totalitaryzmu⁵.

Kolejna opublikowana książka to *Człowiek i religia. Studium z zakresu genezy i społecznej funkcji religii* (2002). I tu religia potraktowana została przede wszystkim jako zjawisko kulturowe. Barbara Olszewska-Dyoniziak stawia tezę, że w miarę rozwoju historycznego religii maleje znaczenie jej funkcji poznawczej i psychologicznie terapeutycznej, tak ważnej na szczeblu pierwotnym, wzrasta natomiast jej rola etyczna i społecznie integrująca. Motywowana religijnie etyka zaczyna odgrywać rolę w stymulowaniu procesów społecznych. Jak pisze we wstępie — twórcza moc czynów etycznych inspirowanych religią wydaje się niewątpliwie nadzieją dla wielu problemów i wyzwań współczesnej cywilizacji.

W następnej książce, *Człowiek a wspólnota. Antropologiczne aspekty w doktrynach politycznych* (2003), Olszewska-Dyoniziak zajmuje się antropologicznymi aspektami idei i polityki, z perspektywy międzyludzkich stosunków wspólnotowych. Píše tu o ustrojowych wyznacznikach kondycji ludzkiej, roli historycznie po sobie następujących formacji ekonomiczno-społecznych i politycznych w wyzwalaaniu psychospołecznych cech człowieka, określaniu wzajemnych relacji „jednostka — wspólnota”. Omawia zagadnienie jednostki i wspólnoty w społeczeństwie pierwotnym i w okresie feudalizmu, marksistowską krytykę kapitalizmu, zajmuje się też komunizmem w oczach liberała, ekonomicznymi, politycznymi i kulturowymi aspektami myśli liberalnej, liberalizmem jako propozycją systemową dla postkomunistycznej Europy oraz twórcami i podstawowymi założeniami personalizmu, liberalizmem a nauką społeczną Kościoła itp. Zwraca uwagę na fakt, że wszelkie nowe idee torują sobie drogę do świadomości ludzi bardzo powoli, bowiem wciąż silna jest spuścizna mentalna po poprzednich okresach, co ma znaczenie dla modelu wspólnotowego. Oceniający tę książkę Zbigniew Pucek pisze między innymi:

⁵ Cyt. z recenzji wydawniczej F. Adamskiego, udostępnionej przez rodzinę B. Olszewskiej-Dyoniziak.

Praca cechuje się nowoczesnym spojrzeniem na proces społeczny, rozległością horyzontów, humanistyczną perspektywą w ujmowaniu człowieka, przejrzystością wywodu. Łączy perspektywę naukową z filozoficzną, rekonstrukcję z zaangażowaniem, obiektywizm z etyczną tezą⁶.

Pragnąc oddać hołd swojemu mistrzowi sprzed lat, Andrzejowi Waligórskiemu, którego zasługi dla etnologii/antropologii kulturowej nie w pełni, jej zdaniem, zostały docenione, zainicjowała i uzyskała sponsorów na wydanie w 2004 roku pracy zbiorowej, pod Jej redakcją, *Antropologiczne wizje kultury*. Obok życiorysu (Barbara Olszewska-Dyoniziak we wstępie) i wspomnień o Waligórskim, uczonym i „gentlemanie w czasie marnym” (Grażyna Kubica), zespół autorski przypomina tu wciąż aktualne treści historycznych i współczesnych szkół etnologicznych.

Problem ciągłej zmiany kulturowej i postępu społecznego nurtował Ją od wielu lat. Uważała, iż wymaga on głębokich studiów empirycznych i teoretycznych, stąd długo zastanawiała się nad tym, czy może podjąć się samodzielnie takich dociekań. Ostatecznie zdecydowała się na postawienie go w formie zarysu problematyki, zaznaczenia tego, czym należałoby się zająć. Dzięki temu niewielka książeczka, *Rozwój, zmiana i postęp społeczny. Zarys problematyki*, stała się jakby Jej finalnym wskazaniem kierunku dalszych dociekań i obserwacji współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej dla etnologów/antropologów kultury zainteresowanych tym zagadnieniem. Książka ukazała się kilka tygodni przed Jej nagłą śmiercią 29 marca 2008 roku.

Na dorobek naukowy Barbary Olszewskiej-Dyoniziak składa się dziesięć książek autorskich (w tym dwie dwukrotnie wydane), jedna praca zbiorowa pod Jej redakcją, 43 artykuły, 33 recenzje, jedno opracowanie bibliograficzne oraz trzy tłumaczenia z angielskiego, w tym jedna książka. Jej teoretyczne dociekania, zwieńczone odkrywczymi, napisanymi z talentem syntetycznymi opracowaniami, to zarówno ujęcia podręcznikowe, jak własne przemyślenia, oparte na bazie światowych badań antropologicznych, dotyczące nowej dla polskiej etnologii/antropologii kulturowej problematyki. Mając stałe świadomość własnej niedoskonałości, odważnie podejmowała nowe tematy, traktując swe opracowania jako postawienie problemu, a nie jego ostateczne dopracowanie. Żywiła nadzieję, że będzie to zachętą dla innych, którzy zgłębiały zarysowane jedynie przez nią zagadnienia, podejmując badania empiryczne.

Dr Barbara Olszewska-Dyoniziak zadziwiała bliskich kolegów i rodzinę, mimo złego stanu zdrowia, swoją energią i radością życia. Cieszyła się uznaniem społeczności akademickiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, która, jak to podkreślono w Jej pożegnaniu, straciła w Niej osobę oddaną całym sercem nauce, którą ukochała nade wszystko i traktowała jako swoje posłannictwo.

Irena Bukowska-Floreńska

⁶ Cytat z recenzji Z. Pucka, przytoczonej przez B. Olszewską-Dyoniziak w Jej autobiogramie (archiwum autorki wspomnienia).

PUBLIKACJE KSIĄŻKOWE B. OLSZEWSKIEJ-DYONIZIAK

- 1978 *Zambia. Zarys historyczno-socjologiczny*, Monografie krajów Afryki, t. 2, Warszawa: PWN.
- 1991 *Człowiek — kultura — osobowość. Wstęp do klasycznej antropologii kultury*, Kraków: Universitas; wyd. 2: *Człowiek — kultura — osobowość. Wstęp do klasycznej antropologii kulturowej*, Wrocław 2001: atla 2.
- 1994 *Spółczesność i kultura. Szkice z antropologii kulturowej*, Kraków: Universitas.
- 1996a *Zarys antropologii kultury*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński; wyd. 2: *Zarys antropologii kulturowej*, Zielona Góra 2000: Zachodnie Centrum Organizacji.
- 1996b *Bronisław Malinowski — twórca nowoczesnej antropologii społecznej*, Zielona Góra: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. T. Kotarbińskiego.
- 1998 *Oblicza kultury. Wstęp do antropologii międzykulturowej komunikacji*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- 1999 *Antropologia totalitaryzmu europejskiego XX wieku*, Wrocław: atla 2.
- 2002 *Człowiek i religia. Studium z zakresu genezy i społecznej funkcji religii*, Wrocław: atla 2.
- 2003 *Człowiek a wspólnota. Antropologiczne aspekty w doktrynach politycznych*, Wrocław: atla 2.
- 2004 (red.) *Antropologiczne wizje kultury. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Waligórskiego (1908-1974)*, Ustroń: Wydawnictwo STUDEU.
- 2008 *Rozwój, zmiana i postęp społeczny. Zarys problematyki*, Wrocław: atla 2.